

Pierre Deffontaines, el geògraf artista del paisatge

Josep Oliveras i Horacio Capel

La Societat Catalana de Geografia ha retut homenatge el seu antic soci honorari Pierre Deffontaines Wibaux (1894-1978), amb motiu del 125è aniversari del seu naixement.

A banda de la seva àmplia obra escrita, Deffontaines ens deixà un llegat singular i extraordinari: una gran col·lecció de dibuixos de paisatge, que serveix a la Biblioteca de Catalunya. Amb una selecció d'aquests dibuixos, s'organitzà una exposició a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, la qual romangué oberta al públic del 19 de novembre al 20 de desembre de 2019. El dia de la inauguració es desenvolupà un acte que comptà amb les intervencions d'Horacio Capel, qui va mantenir un estret contacte amb el geògraf francès els darrers anys de la seva vida i és autor d'un important article biogràfic,¹ i d'Anna Gudayol, responsable del fons Deffontaines a la Biblioteca de Catalunya.

Aquí reproduïm el text referit a la intervenció d'Horacio Capel, juntament amb el resum de la biografia i la selecció de valoracions de diversos autors sobre Deffontaines, elaborada per Josep Oliveras, l'impulsor de l'exposició, en l'organització de la qual també van participar Jesús Burgueño i Enric Sorribas.

Organitza:

Institut d'Estudis Catalans

Col·labora:

Biblioteca de Catalunya

Diputació Barcelona

Homenatge de la Societat Catalana de Geografia a Pierre Deffontaines (1894-1978), amb motiu del seu 125è aniversari

1. Horacio CAPEL (2009) "Pierre Deffontaines y el desarrollo de la Geografía Humana", *Biblio 3W. Revista bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales*, núm. 810.

Biografia i bibliografia

- 1894: Pierre Deffontaines Wibaux neix a Llemotges. D'una família de pagesos de Bouvines, molt implicada en la funció pública estatal.
- 1914-18: Mort del seu pare, general de divisió de l'exèrcit francès, i d'un germà a la 1a Guerra Mundial.
- 1916: Llicenciatura en Dret a Poitiers.
- 1919: Llicenciatura en Història i Geografia a París.
- 1920-21: Diploma de l'Escola del Louvre (especialitat Prehistòria) i DES de Geografia.
- 1921: Publicació de *La région du Nord-Est. Notice géographique*, París, Hatier.
- 1922: Guanya les oposicions per "l'Agrégation d'histoire et de géographie".
- 1922-25: Pensionista de la Fundació Thiers dirigida per Jean Brunhes.
- 1924-29: Missions culturals geogràfiques a Polònia, Eslovàquia i Iugoslàvia.
- 1924-39: Professor, fundador i director de l'Institut de Geografia a la Universitat Catòlica de Lilla.
- 1926: *Géographie humaine de France*, en col·laboració amb Jean Brunhes, tom II de la *Histoire de la nation française* de Gabriel Hanotaux, París, Plon.
- 1928: Es casa amb Geneviève Claro; tindran dues filles i dos fills.
- 1932: Doctorat en lletres, per la tesi dirigida per Albert Demangeon, catedràtic de la Sorbona, sobre *Les hommes et leurs travaux dans les pays de la moyenne Garonne (Agenais, Bas-Quercy)*, publicada per SILEC, Lilla.
- 1932: Publicació de *La vie forestière en Slovaquie*, París, Champion.
- 1933: Publicació de *L'homme et la forêt*, París, Gallimard.
- 1933-38: Membre de la comissió executiva de la Société de Géographie.
- 1934: Funda la càtedra de Geografia a la Universidade Estadual de São Paulo.
- 1936: Funda la càtedra de Geografia humana a la Universitat Federal de Rio de Janeiro on ell ensenya (1936-1938). Funda l'Associació de geògrafs brasilera i la primera revista geogràfica del Brasil.
- 1938: 1a edició de la *Petite guide du voyageur actif*, Scouts de France.
- 1939: *Géographie Humaine du Brésil*, Édition Conseil national de Géographie du Brésil, Rio de Janeiro.
- 1939: *Géographie des Transports Aériens*, amb L. Clarvet, París, Air-France.
- 1939-64: **Director de l'Institut Francès de Barcelona.** Quan els alemanys ocupen militarment una part de França Deffontaines es declara partidari del Govern francès a Algèria i del general De Gaulle. És cessat del

- carrec de director, i el 1942 funda un altre Institut Francès clandestí a Barcelona, acollit als locals d'una escola d'idiomes.
- 1942: Deffontaines crea a l'Institut Francès el **Cercle des géographes**, que va permetre reunir els geògrafs dispersos per les circumstàncies de la guerra i ensenyar la nova geografia als joves interessats en ella. En anys posteriors possibilità la concessió de beques per fer diplomatures i tesis en universitats franceses. Reuní entre altres a Lluís Solé Sabarís, Noel Llopis Lladó, Salvador Llobet, Maria de Bolòs, Joaquina Comas, Montserrat Rubió i Joan Vilà Valentí. Entre els beneficiats d'ajuts d'estudis a França hi hagué Joan Vilà a Bordeus, Montserrat Rubió i Valentí Masachs a Grenoble.
- 1944: *El Brasil, la tierra y el hombre*, Barcelona, Editorial Juventud.
- 1945-53: Crea dins l'Institut Francès de Barcelona el Cercle Maillol per pintors i escultors, el Cercle médicale per metges i cirurgians, el Cercle Lumière per fomentar el cinema i la fotografia, el Cercle d'Études Européennes i el Cercle Jurídique, importantíssims per la renovació cultural de la Catalunya de postguerra. En ells intervenen personalitats com Agustí Pedro Pons, Josep M. de Sucre, Alexandre Cirici, Miquel Porter, Josep Palau-Fabre, Anton Canyellas, Sebastià Gasch, etc.
- 1945-65: Gràcies a Pierre Deffontaines un seguit de distingits professors de Geografia i Geologia d'universitats franceses venen a impartir conferències a Barcelona. Entre ells: Raoul Blanchard, Daniel Faucher, Paul Fallot, Robert Capot-Rey, Jean Sermet, Roger Dion, Étienne Juillard, Louis Papy, Hilgard O'Relly, Louis-Edmond Hamelin, etc.
- 1946: Missions culturals i geogràfiques a Argentina, Uruguai, Brasil.
- 1946: Cicle de conferències de Pierre Vilar a l'Institut Francès de Barcelona.
- 1948: Fundador de l'Institut de Geografia a la Universitat Laval de Quebec, en col·laboració amb Raoul Blanchard, catedràtic de Geografia a la Universitat de Grenoble i l'orientador de Pau Vila cap a la geografia.
- 1948: Publicació de *Géographie et religions*, París, Gallimard.
- 1948: *El Mediterraneo. Estudio de Geografía humana*, Barcelona, Editorial Juventud, traducció del llibre *La Méditerranée* (1936). Nova edició el 1972 amb el títol de *El Mediteráneo. La tierra, el mar, los hombres*.
- 1950-60: Diverses missions culturals i geogràfiques a Amèrica Llatina i el Canadà.
- 1952: *Geografía humana do Brasil*, Casa do estudante do Brasil, Rio de Janeiro.
- 1955-64: *Atlas aérien de France*, París, amb Mariel Jean-Brunhes, Gallimard, 5 vol.
- 1957: *L'homme et l'hiver au Canada*, París, Gallimard.
- 1957: *Espagne: Catalogne, Baléares, Levant*, amb Marcel Durliat, París, Arthaud.
- 1958: *La España del Este: Cataluña, Baleares, Valencia*, Barcelona, Editorial Juventud.

- 1958: Publicació de la *Géographie universelle*, amb Mariel Jean Brunhes, 3 volums, París, Larousse. Traduïda al castellà i adaptada als països llatinoamericans per Editorial Planeta.
- 1960: Publicació *Hommage à Pierre Deffontaines. La Catalogne vue par un Géographe*, Barcelona.
- 1961-63: Encarregat d'impartir un curs de Geografia a la Universitat de Salamanca.
- 1962-63: Missions culturals i geogràfiques a Noruega i a Israel.
- 1964: **Membre corresponent de l'Institut d'Estudis Catalans.**
- 1964-67: Professor de Geografia a la Universitat de Montpeller. Imparteix cursos breus a les universitats de Mendoza (Argentina) i Laval (Quebec).
- 1967: Jubilació oficial com a funcionari públic de l'estat francès.
- 1967-74: **Imparteix anualment una assignatura de Géographie de France a la Universitat de Barcelona.** Llicenciatures de Geografia i de Filologies Romàniques.
- 1971: **Premi Catalunya de l'Institut d'Estudis Catalans.**
- 1972: Publicació de *L'Homme et sa maison*, París, Gallimard.
- 1973: **Soci honorari de la Societat Catalana de Geografia (IEC).**
- 1975: *La méditerranée catalane*, París, PUF.
- 1977: **Homenatge a Deffontaines per part de la Societat Catalana de Geografia i l'Institut Francès de Barcelona.** Conferència de Joan Vilà Valentí sobre "El paper de Pierre Deffontaines en la Geografia catalana vist per un universitari".
- 1978: ***Geografia dels Països Catalans*, editada per Ariel en col·laboració de la Societat Catalana de Geografia.**
- 1978: Darrera visita a Barcelona, on es posà malalt. Mort a París. És enterrat al panteó familiar del cementiri del Père-Lachaise.
- 2008: Pierre Deffontaines recordat al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona. Es col·loca una placa commemorativa de la seva tasca a l'Institut Francès de Barcelona.
- 2015: Publicació pòstuma de *Journal de guerre (1939-1944)*. Présenté et annoté par Isabelle LOSTANLEN, Villeneuve-d'Ascq, Presses Universitaires du Septentrion.

Selecció de valoracions sobre Deffontaines

“Il peut être considéré comme un géographe pionnier. [...] a joué un rôle loin d’être négligeable dans la diffusion des méthodes de la géographie française dans les pays étrangers. [...] Enfin, il est pionnier par sa pratique de la pluridisciplinarité et sa collaboration avec les universitaires des autres disciplines. Pierre Deffontaines a joué un grand rôle dans la diffusion de la géographie et dans sa vulgarisation.”

Claire DELFOSSE (2000) “Biographie et bibliographie de Pierre Deffontaines”, *Cybergeo*, núm. 127.

“Hablaba y escribía con gran facilidad y tenía una enorme capacidad para conectar con el auditorio por su finura e imaginación. Como geógrafo destacaban en él su destreza para considerar de forma imaginativa los problemas, su énfasis en la comparación, su curiosidad universal. [...] Tenía la capacidad de sorprenderse siempre por la riqueza del paisaje que observaba. La amplitud de sus conocimientos, por sus lecturas y sus viajes, le permitía encontrar relaciones insospechadas entre lo que veía y lo que recordaba de otros lugares.

La comparación era constante: la solana y la umbría en una montaña, la exposición a los vientos y la localización a sotavento, la periferia urbana inmediata y la más alejada de la ciudad, y otras muchas con las que continuamente nos sorprendía. Esas comparaciones le hacían descubrir aspectos interesantes. Como los que plasmó en diversos trabajos sobre las vertientes que bordean la comarca del Vallés, con rasgos morfológicos y paisajísticos diferenciados en relación con su exposición al sol. O los contrastes que identificó entre dos comarcas mediterráneas de llanura, el Rosellón y el Ampurdán, afectadas por el hecho de ser, respectivamente, las regiones más meridional y septentrional de dos estados diferentes. Pude escucharle aludir a hechos de ese tipo en muchas ocasiones, en las que siempre insistía en el papel del medio sobre la actividad humana, en el impacto del hombre sobre el medio físico y en los factores que influían sobre la creación del paisaje.

Era un gran conversador. Podía aparentar sorpresa para sorprender al interlocutor, haciéndole notar detalles aparentemente banales pero que resultaban muy relevantes y significativos.

Le gustaba mucho el campo. Hablaba de su “oficina” en Les Planes, a donde le gustaba ir a trabajar frecuentemente. Se trataba de un punto en la vertiente norte de la montaña de Collserola a donde él se acercaba en tren los días de buena temperatura y visibilidad, para leer y pintar. La gran facilidad que tenía para captar los rasgos esenciales de un paisaje era lo que le permitía hacer unos dibujos muy expresivos, que trazaba con palillos y tinta china.”

Horacio CAPEL (2009) “Pierre Deffontaines y el desarrollo de la Geografía Humana”, *Biblio 3W. Revista bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales*, núm. 810.

Exposició

**PIERRE
DEFFONTAINES,
EL GEÒGRAF
ARTISTA
DEL PAISATGE**

Homenatge de
la **Societat Catalana de Geografia**
amb motiu del 125è aniversari
del seu naixement

Organitza:

Col·labora:

“Pendant son séjour à Barcelone, son dynamisme et sa vocation l’amènerent à créer et à stimuler de nouveaux groupes de géographes [...] Il a été, en ce sens, un véritable fondateur et nous pouvons bien dire qu’il a été un créateur de missions de géographes et d’hommes.

Aux alentours des années cinquante, séjournant à Barcelone, il découvrit une nouvelle forme d’expression: le dessin, esquisse rapide tracée avec un invraisemblable bâtonnet, qui concrétisait les caractères essentiels et déterminants de sa vision de géographe. Pierre Deffontaines parvint à une connaissance approfondie et détaillée de nombreux coins et aspects des terres catalanes et de leurs régions avoisinantes: les masos [...]; les secteurs d’irrigation, presque toujours peu étendus; les larges surfaces des terres non irriguées (secà), les régions céréalières, les olive-raies et les vignobles; les petits noyaux de population rurale; les moyennes et les grandes villes; les bois maigres des monts bordant le littoral ou les forêts denses de Pyrénées; les villages côtiers. Et en toutes circonstances il donnait de l’importance à l’homme, aux groupements humains, surtout i ceux du milieu rural: le cultivateur

(*el pagès*), l’horticulteur, le berger, le bûcheron, le pêcheur, le montagnard.

Il fut un ambassadeur, un extraordinaire ambassadeur de la culture française. A nous, géographes, il nous mit toujours en contact avec les grands maîtres français, et bon nombre de ces derniers eurent occasion de donner des conférences et quelques cours à Barcelone. Il créa et anima aussi de nombreux cercles à l’Institut Français, cercles artistiques, littéraires, scientifiques, offrant à leurs membres l’opportunité de connaître les représentants les plus divers de la culture française et leur facilitant les occasions de séjourner en France. Cet aspect des réalisations de Pierre Deffontaines a d’autant plus de valeur que, durant de nombreuses années qui suivirent la fin de la seconde Guerre Mondiale, il était particulièrement difficile de maintenir depuis l’Espagne des relations avec le monde extérieur. A cette époque, l’Institut Français représentait pour nous une véritable porte ouverte, non seulement vers la France, mais aussi vers une bonne partie profondément dans l’esprit de la culture catalane. Peut-être était

Foto: J. Burgueño

Un sector de l'exposició dedicada a Pierre Deffontaines

difficile de concevoir qu'un homme de valeur universelle, porteur et messenger d'une grande culture, pot être sensible à un noyau culturel minoritaire. Et malgré tout, ce miracle se réalisa. C'est en Catalogne précisément, ou il vécut pendant plus de trente-cinq ans [...], qu'il put satisfaire pleinement son profond intérêt pour les hommes et pour leurs activités. Notre région catalane était, je suppose, entre d'autres choses, l'image tangible de ce qui l'attirait vivement: la vie méditerranéenne."

Joan VILÀ VALENTÍ (1980) "In memoriam. L'oeuvre géographique de Pierre Deffontaines à Barcelone", *Revista de Geografia*, vol. 14, núm. 1-2, p. 5-12.

"La tasca de Pierre Deffontaines a Barcelona durant aquells anys (de post-guerra) té molt a veure amb la voluntat d'ajudar a preservar aquesta noció de llibertat i de dignitat. Així, sota la seva direcció, l'Institut Francès de Barcelona dels anys quaranta, cinquanta i els primers seixanta, fou una finestra de cultura i un espai de diàleg, en el qual trobaren aixopluc gent de disciplines molt diverses. Entre aquests s'hi comptà un col·lectiu, el dels geògrafs, que per la seva implicació cívica durant la República i la Guerra Civil havia quedat particularment delmat i represaliat: els seus principals exponents –Pau Vila, Miquel Santaló, Pere Blasi, Gonçal de Reparaz– havien hagut de marxar a l'exili i la resta romangué confinada a allò que un dels seus membres, el reusenc

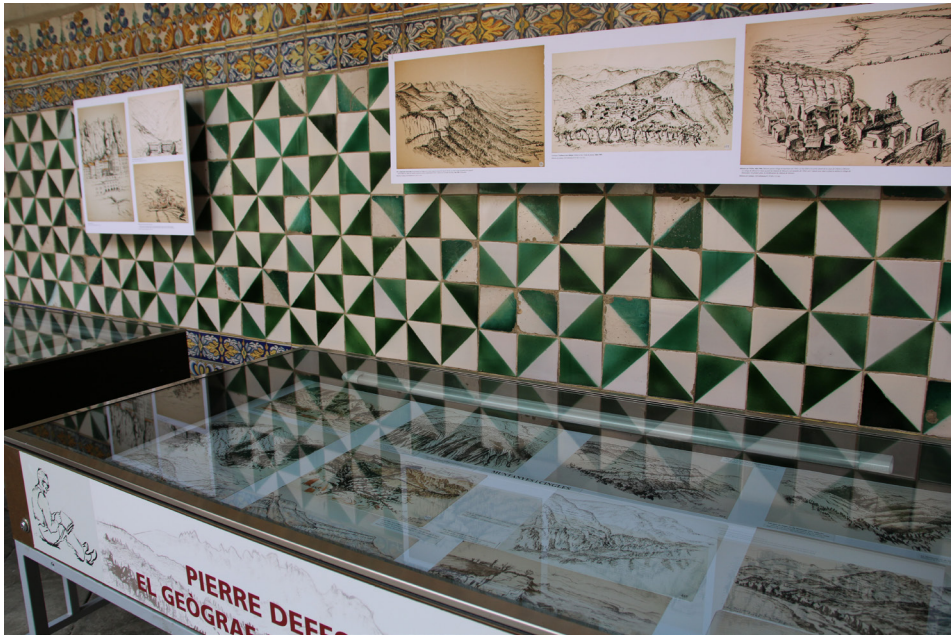

Foto: J. Burguero

Un altre racó de l'exposició dedicada a Pierre Deffontaines

Josep Iglésies, definí com la “geografia de les catacumbes” [...]. En les sessions del Cercle participaren, al costat de Pierre Deffontaines, geògrafs catalans com Lluís Solé i Sabarís, Salvador Llobet i Reverter, Joan Vilà i Valentí, Noel Llopis i Lladó, Josep Maria Puchades i Benito o Joaquina Comas i Ros. A més, per l'Institut Francès passaren alguns dels principals exponents de la Geografia francesa del moment, com Raoul Blanchard, Pierre Birot o Roger Dion. El seu mestratge i les seves iniciatives guanyaren a Deffontaines un ampli reconeixement entre el col·lectiu de geògrafs catalans, fins i tot d'aquells que visqueren aquell període des de l'exili.”

Oriol NEL·LO (2008) Intervenció en l'Homenatge a Pierre Deffontaines, al Saló de Cent, Ajuntament de Barcelona.

“En aquest “Cercle des Géographes” fèiem torn de comunicacions, seguint la idea inicial del Dr. Deffontaines com a intercanvi d'idees i raonaments sobre investigacions en curs, sense que calgués que fos un treball acabat, i s'hi discutien multiplicitat de temes variats per part dels assistents. D'altra banda, els planteigs eren reforçats per diferents professors francesos destacats que, periòdicament, passaven per l'aula de conferències de l'Institut Francès i moltes vegades feien comunicacions al “Cercle” i ens obriren els ulls a molts i diferents punts de vista, a més de poder conversar científicament amb geògrafs de valor indiscutible. [...] Aquest contacte amb primeres figures de la geografia

francesa del moment és un aspecte molt destacat i és un gran deute que tenim els geògrafs catalans amb el Dr. Deffontaines. Sovint, presidits per ell, fèiem sortides amb els visitants per contemplar i discutir alguns problemes geogràfics i no cal dir com era formatiu per tots nosaltres.

Personalment podria destacar [...] les perspectives i horitzons que m'ensenyà en una excursió memorable de dos dies, tots dos sols, al Prepirineu, des de Sant Pere de Torelló a Bellmunt, Vidrà i Vallfogona, en la qual, malgrat no ésser un especialista de Geografia Física, amb les seves explicacions em marcà per sempre més el gust de la morfologia. Excursió també memorable, perquè en arribar a l'estació de Ripoll, l'endemà de l'atac japonès a la flota americana de Pearl Harbour, el 8 de desembre del 1941 (del qual ens assabentarem a Ripoll), fórem detinguts per auxiliars de policia i conduïts a la Delegació de Fronteres de Barcelona, acusats d'espionatge, car cridarem l'atenció pel fet de portar màquines fotogràfiques, que ens foren segrestades, i parlar francès. Afortunadament, a la Delegació Policial de Fronteres, el Dr. Deffontaines pogué demostrar la seva situació i personalitat i fórem alliberats seguidament.”

Salvador LLOBET (1980) “Els primers temps de Pierre Deffontaines a casa nostra”, *Revista de Geografia*, vol.14, núm. 1-2, p. 13-16.

Foto: J. Burgueño

“Era ja un treballador abrandat; observador amatent dels fets físics i humans, escodrinyador dels paisatges, amb el carnet [la llibreta] a la mà, que el mateix li servia per a formular-hi un concepte que per a apuntar-hi unes dades o croquisar-hi el panorama del que tenia davant els ulls, amb aquella seva habilitat conjugadora de la visió del geògraf i de l’artista. [...]

I el geògraf coneixedor de terres tan diverses s’enamorà de la nostra. Durant vint-i-cinc anys d’estar entre nosaltres, l’ha recorreguda en totes direccions i àdhuc l’ha sobrepassada. Del coneixement que se n’ha fet, ens n’ha deixat algunes monografies remarcables: *El delta del Llobregat*, *El delta de l’Ebre*, *La regió de Tortosa*, *Introducció a una geografia humana de Catalunya*, *La contrada dels cingles de Bertí*. I, com he dit, no s’ha reclus pas en el Principat, sinó que, portat per l’atracció del català i de la pròpia tendència geogràfica mediterrània, el mestre ha arrelat a Mallorca, d’on ens ha donat un *Estudi de l’habitació a les Balears*; i de les terres valencianes ens ha deixat un brillant esbós sobre *Els horitzons de treball al Massís d’Alcoi*; estudis que coronà amb *L’Espanya de l’Est: Catalunya, Balears i València* [...] publicacions totes elles de terres catalanes acompanyades dels bells croquis a què ens té acostumats el geògraf tocat d’artista.”

Pau VILA (1964) “Pierre Deffontaines i la seva actuació a Catalunya”,
Serra d’Or, any VI, núm. 10.

“Il y apprendra la valeur du fait significatif, il s’y passionnera à la découverte de l’élément pittoresque qui met sur la voie de la représentation presque symbolique de ces combinaisons d’éléments physiques et d’éléments humains qui se retrouvent dans les milieux géographiques et par quoi ils se définissent. [...] Toujours on retrouve Pierre Deffontaines saisi par l’imprévu des choses ou des homes, toujours alerte à en tirer des considérations d’importance.

La montagne est un des amours de Pierre Deffontaines. Il la voit moins dans sa vigueur physique ou le détail de ses formes, moins à travers son passé ou son devenir, que comme le cadre austère et rude d’une vie humaine pleine d’imprévu, de difficultés, parfois des souffrances.

Ainsi, Pierre Deffontaines reste, tout au long de sa production, fidèle à sa vocation qui le porte vers l’homme, vers ses rapports avec le milieu physique, vers les créations par où il le subit ou le domine et le transforme.”

Daniel FAUCHER (1960) “L’oeuvre géographique de Pierre Deffontaines”,
La Catalogne vue par un géographe, Barcelona, p. II-III.

“Sóc geògraf, em digué el dia que el vaig conèixer, cap a mitjans d’octubre del 1939. Aquella declaració la vaig interpretar com la síntesi d’un programa de treball. Però també implicava que l’home coratjós que venia a dur-lo a terme a la Barcelona tot just convalescent de les dissorts que l’havien ferida, tenia les condicions primordials que l’obra a emprendre necessitava. M. Pierre Deffon-

taines, mestre en geografia humana, posava tal accent en la paraula adjectivada, que vaig comprendre de seguida que la humanitat era la gran qualitat que li havia de permetre d'entrar en el cor de la nostra vida ciutadana i saber-la captar i interpretar. I venia desitjós de fondre's amb ella.

El prof. Deffontaines, geògraf, [...] ha reeixit a donar-nos aquelles visions geogràfiques de la nostra terra, tan suggeridores [...]. Eren ràpides esquematitzacions, nervioses i sintètiques, les quals feien veure tot allò que l'ull d'un geògraf avesat sap captar en un paisatge. Cap objectiu fotogràfic no pot donar les imatges que la comprensió i l'estima íntima d'un país inspiren a l'home que esguarda amb els ulls de l'ànima i descobreix la llei característica de cada indret representatiu.”

Jordi RUBIÓ I BALAGUER (1960) “L'obra de Pierre Deffontaines a Barcelona”,
La Catalogne vue par un géographe, Barcelona, p. IX-XI.

Juillet 1945. / Le plateau de Busa (synclinal perché) près Llinás, Ouest de Berga. 10 juillet 1945.
Fotografia realitzada a l'exposició a l'IEC. Original a: Biblioteca de Catalunya. XIII Deffontaines
B 464 (31 x 22 cm)

Le Montserrat. Vu de la cluse de Martorell. Juin 1945.
Fotografia realitzada a l'exposició a l'IEC. Original a: Biblioteca de Catalunya. XIII Deffontaines
B 26 (30 x 22 cm)

Avril 1960. / Hostalets petit village de la plaine d'Olot à nombreux balcons. 15 avril 1960.
Fotografia realitzada a l'exposició a l'IEC. Original a: Biblioteca de Catalunya. XIII Deffontaines
B 241 (33 x 23,5 cm)

Janv. 1970. / Vue du haut de la Musara vers le Nord, 20 kil. au NW de Reus. Janvier 1970.
Fotografia realitzada a l'exposició a l'IEC. Original a: Biblioteca de Catalunya. XIII Deffontaines
B 162 (33 x 24 cm)

Pierre Deffontaines en Barcelona

Horacio Capel

Conocí al profesor Pierre Deffontaines en 1967. Tres años antes se había jubilado como director del Instituto Francés de Barcelona, al cumplir 70 años. A pesar de su edad, el profesor Vilá Valentí, que era decano de la Facultad de Filosofía y Letras, consiguió que fuera nombrado profesor encargado de curso de Geografía de Francia de la Universidad de Barcelona entre 1967 y 1974, adscrito al Departamento de Geografía que se había acabado de crear. Esa vinculación al Departamento de Geografía me permitió conocerlo y tratarlo ampliamente. Durante muchos años hicimos multitud de salidas a diferentes lugares de Cataluña.

Como geógrafo destacaba su destreza para considerar de forma imaginativa los problemas territoriales y su curiosidad universal. Este último rasgo, es el que aparece de forma más destacada en mi memoria: podía volver a un lugar que conocía profundamente y siempre lo miraba como si fuera la primera vez, descubriendo aspectos nuevos.

Era un gran conversador. En la explicación de un paisaje, la comparación era constante: la solana y la umbría, cerca y lejos de la ciudad, el secano y el regadío, y otros muchos rasgos. Siempre insistía en el papel del medio sobre la actividad humana, en el impacto del hombre sobre la naturaleza, y en los factores que influían sobre la creación del paisaje.

Amaba mucho a Cataluña, y le gustaba salir al campo. Hablaba de su 'oficina' en La Planas, un lugar silvestre en la vertiente septentrional de la sierra de Collserola, a donde le gustaba ir a trabajar por la vista que tenía. Se acercaba en tren los días de buena temperatura para leer y dibujar al aire libre. La gran facilidad que tenía para captar los rasgos esenciales de un paisaje era lo que le permitía hacer unos dibujos muy expresivos, que trazaba muchas veces con palillos y tinta china.

La foto que acompaña a esta nota la hice en noviembre de 1969; está dibujando un pozo de nieve que habíamos ido a visitar, situado en la sierra de l'Obac al norte de Terrassa, destinado al abastecimiento de esta ciudad. Yo había trabajado sobre este tema en Murcia, y en este momento preparaba un artículo que se publicaría en la *Revista de Geografia* de la Universidad de Barcelona en 1970 (vol. IV, nº 1).

En el acto de la inauguración de la exposición de dibujos de Deffontaines, organizado por la Societat Catalana de Geografia, resumí un artículo que había hecho en 2009 y que está publicado en la revista *Biblio 3W*. Es éste:

CAPEL, Horacio. Pierre Deffontaines y el desarrollo de la Geografía Humana. *Biblio 3W, Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales*, Universidad de Barcelona, Vol. XIV, nº 810, 25 de enero de 2009. <<http://www.ub.es/geocrit/b3w-810.htm>>.

En ese resumen de dicho artículo hablé de que Pierre Deffontaines, que había nacido en 1894, estudió Derecho y se licenció en 1916; luego estudió en el Instituto de Paleontología Humana, y se convirtió en prehistoriador y antropólogo, publicando más de 20 artículos sobre estas cuestiones.

La influencia de Jean Brunhes, primero de su libro sobre *La Géographie Humaine* (1910) y luego directamente su magisterio en el Collège de France, le convirtieron en geógrafo, estudiando la especialidad en la Sorbonne. Realizó su Tesis Doctoral bajo la dirección de Albert Demangeon en 1932 sobre *Les hommes et leurs travaux dans les pays de la Moyenne Garonne*, una obra muy original por la organización, ya que partía de la presentación de la situación actual y después iba hacia el pasado para comprender la organización del territorio. Realizó en los años 1930 misiones que le permitieron conocer Europa central y América y trabajar sobre cuestiones de Geografía humana de estos territorios. Su papel y su magisterio en la Geografía de Canadá (sobre todo en Québec) y de Brasil (sobre todo en São Paulo y Rio de Janeiro) fue muy importante y duradera.

Tenía grandes inquietudes sociales, a partir del catolicismo y por influencia de Robert Garric, una personalidad muy destaca del catolicismo social francés, a quien había conocido en la Fondation Thiers.

En 1939 fue encargado de la dirección del Instituto Francés de Barcelona y desarrolló una gran actividad en esta ciudad durante 35 años, hasta que se jubiló en 1964.

Durante esos años influyó en la Geografía catalana a través del ‘Cercle des Géographes’ que fundó, de sus propias actividades e investigaciones sobre el territorio, de las visitas de geógrafos universitarios franceses, que él invitó a dar conferencias, de las salidas de campo, y de la adquisición de libros para la biblioteca del Instituto Francés de Barcelona. Algunos geógrafos catalanes, como Salvador Llobet y Joan Vilá Valentí, han reconocido la influencia que Deffontaines tuvo en su formación, y le consideran un verdadero maestro.

En esos años publicó artículos y libros sobre Cataluña, sobre *La España del Este* (1956), sobre *El Mediterráneo* (1972), sobre Brasil y otros países de América, sobre Geografía Universal (*Géographie Universelle Larousse*, 3 vols. 1955-60), sobre Geografía General (en la *Encyclopédie de la Pléiade*, 1966). Y sobre todo completó su colección de Geografía Humana, iniciada en 1933 y que editó 36 volúmenes bajo su dirección.

La geografía humana francesa e internacional debe a Deffontaines algunas de sus mejores páginas de Geografía Humana. Pero al no haber tenido una cátedra en una universidad pública francesa después de la Segunda Guerra Mundial le restó capacidad para imponer su magisterio. No tuvo propiamente discípulos que continuaran su magisterio en la universidad francesa. Pero fueron muchos, tanto en Europa como en América, los que siguieron sus enseñanzas y le consideraron un maestro.

El arte y la ciencia le deben unos dibujos que muestran su faceta artística y su capacidad de observación de un paisaje, que muchas veces ha cambiado desde los años en que Deffontaines lo dibujó. La exposición que organizó la SCG, a partir de los fondos que conserva la Biblioteca de Cataluña, ha permitido tener conciencia de ello. Sería magnífico hacer una colección de fotos actuales desde los mismos lugares de observación para ver los cambios que se han producido en el territorio.